

انواع تخلفات پزشکی و راه‌های پیشگیری از آنها

دکتر علی محمد علی‌محمدی^۱

مسئولیت پزشکی

کادر درمان از نظر قانونی مسئول خطای خود بوده و اگر خطای آنها سبب ایجاد عارضه یا خسارتی به بیمار گردد و رابطه علت بین خطا و آسیب و همچنین مسئولیت آنها اثبات شود، مسئول جبران آن می‌باشند.

تخلفات پزشکی می‌توانند شامل یکی از موارد تخلفات کیفری، مدنی و انتظامی باشند. علاوه بر آن مسئولیت اخلاقی و مسائل اخلاق حرفه‌ای و همچنین جرایم مغایر با شئون حرفه پزشکی نیز دارای اهمیت می‌باشد.

بعضی از موارد، مانند گواهی خلاف واقع و افشای سِر بیمار، هم به عنوان تخلف انتظامی و هم به عنوان تخلف کیفری، قابل پیگیری است.

خطای حرفه‌ای (خطای مرتبط با شغل فرد یا خطای انتظامی) و خطاهای دیگر (جرایم) با همدیگر تفاوت‌هایی دارند. خطای حرفه‌ای تخلف از مقررات حرفه‌ای بوده ولی جرم تخلف از اصول و قواعدی است که ارتباطی با حرفه فرد ندارد. مجازات‌های این دو خطا نیز با هم متفاوت بوده، مجازات جرم شامل: زندان، تبعید، جزای نقدی، شلاق و حتی اعدام می‌باشد. اما مجازات خطای حرفه‌ای (انتظامی) در حیطه شغل بوده، حداکثر می‌تواند اخراج یا انفصال از آن شغل باشد. علاوه بر این خطاهای عمومی یا جرم در قانون تعریف شده و مجازات‌های آن مشخص گردیده است در حالی که مجازات خطاهای انتظامی در دستورالعمل‌های مربوط به آن شغل آمده است. خطاهای عمومی در دادگاه‌های کیفری یا حقوقی رسیدگی می‌شوند در حالی که خطاهای انتظامی در دادگاه‌های انتظامی

مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. خطاهای عمومی توسط عرف عام یا عموم مردم مورد ارزیابی قرار می‌گیرند، در حالی که خطاهای انتظامی توسط متخصصین آن حرفه‌ای یا عرف خاص سنجیده می‌شوند.

جرایم مغایر با شئون حرفه پزشکی

پزشکان همواره از موقعیت اجتماعی بسیار بالایی برخوردار بوده‌اند. هر چیزی که باعث مخدوش شدن این رابطه دو جانبه شود و باعث کاهش استحکام آن گردد، پسندیده نیست. قانونگذار برای پیشگیری از بروز چنین وضعیتی قوانینی را وضع کرده است که به موجب آن‌ها هرگونه اقدام مغایر با شئون حرفه پزشکی تخلف انتظامی و در برخی موارد جرم محسوب می‌گردد.

مسئولیت مدنی پزشک

تخلفات مدنی، مانند جرایم شبه عمد و غیر عمد، که موارد قصور پزشکی را نیز در برمی‌گیرد، قابل بیمه شدن بوده و درمانگر قصد آسیب یا صدمه به فردی را نداشته ولی سبب ایجاد آن شده است. قصور و تقصیر پزشکی به صورت مفصل‌تر در ادامه خواهد آمد.

مسئولیت کیفری پزشک

مسئولیت کیفری، مبتنی بر قصد و نیت بد می‌باشد. در صورتی فاعل فعل زیان بار، مجازات می‌گردد که: فعل او جرم تلقی گردد. هنگامی یک عمل جرم است که دارای عنصر معنوی (سوءنیت عام و سوءنیت خاص) و

۱. متخصص پزشکی قانونی، عضو هیات مدیره انجمن علمی پزشکان قانونی ایران

عنصر مادی باشد. بعلاوه قانون نیز باید آن عمل را جرم و مستوجب مجازات بداند. در مسئولیت کیفری، علاوه بر مجنی علیه، جامعه نیز از وقوع جرم متضرر می شود در حالی که در مسئولیت مدنی، متضرر فقط شخص خصوصی است.

هنگامی پزشک از لحاظ کیفری مسئول است که عمل ارتكابی او، توأم با سوءنیت باشد و قانون نیز آن را مستوجب مجازات بداند.

از جمله تخلفات کیفری، صدور گواهی خلاف واقع، سقط جنین غیر قانونی، افشای راز بیمار و سوء رفتار حرفه‌ای می‌باشد. تخلفات کیفری از مواردی است که قابل بیمه شدن نبوده و مجرم باید مجازات آن را طبق مقرراتی که قانون تعیین کرده است، تحمل نماید.

مسئولیت انتظامی پزشک

تخلفات انتظامی که در نظام پزشکی بررسی می‌شوند، عبارتند از مواردی که بیمار از مداخله‌ی پزشک آسیب ندیده ولی پزشک در کار خود تخلف کرده است. مانند تأخیر در ویزیت بیمار یا غیبت در محل کار که با صدمه به فردی همراه نیست ولی سبب بی‌نظمی در محل کار شده است که این گونه موارد نیز قابل بیمه شدن نیستند.

پزشکان و کادر درمان ملزم به رعایت آئین نامه ها و دستورالعمل‌های پزشکی و پرهیز از امور خلاف شأن و حیثیت پزشکی می‌باشند. در صورت وقوع تخلف از این نوع، این موارد در سازمان نظام پزشکی یا سازمانهای مربوطه دیگر (مانند سازمان نظام پرستاری) مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

مسئولیت اخلاقی پزشک

مسئولیت اخلاقی، عبارت است از اینکه انسان در مقابل وجدان خویش پاسخگوی خطای ارتكابی خود باشد. بنابراین مسئولیت اخلاقی، کاملاً جنبه درونی و شخصی دارد و برای مسئول شناختن فاعل، لازم است که اندیشه و وجدان وی

بازرسی شود. به عبارت دیگر مسئولیت اخلاقی، الزامی است که شخص در وجدان خویش در برابر پندار، گفتار و رفتار خود دارد. مهمترین آداب پزشکی، راستگویی، رازداری، احترام و برخورد مناسب با بیمار است.

مسئولیت اخلاقی با مسئولیت مدنی، خطای انتظامی و گاهی با مسئولیت کیفری تداخل پیدا می‌کند که نمونه آن، افشای اسرار پزشکی است که در قوانین برخی کشورها از جمله ایران جرم تلقی شده است.

قصور و تقصیر پزشکی Malpractices

تقصیر پزشکی کلمه رایجی نبوده و اگر چه صحیح تر می‌باشد و بیشتر مواردی که از آن به عنوان قصور پزشکی یاد می‌شود تقصیر پزشکی است، ولی با توجه به رایج تر بودن قصور پزشکی ما نیز در اینجا از این کلمه استفاده کرده ایم. چنانچه فردی در اموری که قانوناً مسئولیت دارد، کوتاهی کند و سبب آسیب دیدن فرد دیگری شود، فرد مسئول در قبال فرد دیگر، دچار قصور شده و اگر او، پزشک معالج بیمار باشد، قصور پزشکی صورت گرفته است.

قصور و تقصیر پزشکی به دو دسته‌ی بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی تقسیم می‌شوند. پیش‌تر در کتاب قانون مجازات، انواع دیگر تقصیر، شامل عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی نیز آمده بود که آن مطالب، در کتاب جدید، در بخش "بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی" گنجانده شده است.

- بی‌مبالاتی: انجام ندادن کاری که باید انجام می‌گرفت را بی‌مبالاتی گویند؛ مانند عدم معاینه‌ی دقیق، نگرفتن شرح حال، انجام ندادن مقدمات عمل جراحی، مانند تأیید بیهوشی یا قلب و موارد مشابه.

- بی‌احتیاطی: انجام دادن کاری که نباید انجام می‌گرفت را بی‌احتیاطی گویند؛ مانند تزریق خون اشتباه، قطع عصب یا شریان در جراحی و تزریق داروی بی‌مورد.

بعضی از خطاهای پزشکی، ترکیبی از بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی

است؛ مانند قطع حالب به جای لوله رحمی. قطع حالب، بی احتیاطی و نبستن لوله رحمی، بی مبالاتی است، یا کشیدن دندان سالم (بی احتیاطی) به جای دندان خراب (بی مبالاتی)؛ برای تحقق قصور پزشکی باید همه شرایط زیر وجود داشته باشد:

الف - پزشک یا کادر درمان می بایست مسئولیتی در خصوص بیمار داشته باشد.

ب - پزشک یا کادر درمان در انجام وظیفه خود کوتاهی کرده باشد. (فعل مجرمانه یا خطای پزشکی)

ج - در نتیجهی این کوتاهی، به فرد آسیب رسیده باشد. (نتیجه مجرمانه)

د - رابطه‌ی علت بین آسیب ایجادشده و رفتار مرتکب (پزشک یا کادر درمان) وجود داشته باشد.

برای روشن تر شدن موضوع، چند مثال بیان می کنیم:

مثال ۱: پزشکی هنگام عبور از خیابان متوجه آسیب دیدگی جدی فردی می شود و برای کمک به وی اقدام می کند اما به دلیل عدم تبحر، در نتیجه اقدام او، فرد مورد نظر آسیب می بیند، به دلیل نبود شرط الف قصوری متوجه پزشک نیست.

مثال ۲: در یک مرکز درمانی، پزشکی موظف است در ساعت ۸ صبح در مرکز حضور داشته باشد ولی به دلایلی در ساعت مقرر در مرکز حاضر نشده و در همان ساعت، بیمار بدحالی به مرکز مراجعه می کند و به دلیل غیبت پزشک دچار آسیب می شود، در این مورد پزشک هم مرتکب قصور شده است که مسئول جبران خسارت وارده به بیمار (پرداخت دیه) است و هم به دلیل بی انضباطی در محل کار، مرتکب تخلف انتظامی شده است. در مثال بالا اگر از تأخیر پزشک آسیبی متوجه بیمار نمی شد، بیمار نمی توانست ادعای جبران خسارت کند و قصوری متوجه پزشک نبود. ولی کماکان تخلف انتظامی مد نظر وجود داشت.

مثال ۳: در یک مطب پزشکی، بیمار پس از تزریق پنی سیلین

دچار شوک آنافلاکسی شده و علی رغم اقدامات مناسب پزشک مرکز و همکاران، فوت می کند، مطب پزشک مجهز به حداقل های احیای قلبی - ریوی بر اساس آیین نامه های وزارت بهداشت بوده و تزریق پنی سیلین نیز برای بیمار اندیکاسیون داشته است. در مثال فوق به دلیل عدم کوتاهی پزشک، قصوری متوجه او نیست، چون تمام اقدامات صورت گرفته از سوی وی متناسب و بر اساس موازین علمی و عملی بوده است. در این مثال اگر اندیکاسیون تزریق وجود نداشت یا پزشک در هنگام تزریق حضور نداشت یا مرکز از نظر تجهیزات، بر اساس آئین نامه های وزارت بهداشت دارای نقصی بود، موازین رعایت نشده و لذا برای پزشک قصور تعیین می گردید.

مثال ۴: بیماری به علت شکم حاد جراحی به بیمارستان شماره ۱ مراجعه می کند. پزشک اورژانس بیمارستان از پذیرش وی خودداری می کند (بی مبالاتی) و بدون هرگونه اقدام خاصی با وسایل نقلیه متفرقه به بیمارستان شماره ۲ ارجاع می دهد و در آنجا بلافاصله تحت درمان های مقتضی قرار گرفته و بهبود می یابد. در این مثال تخلف بیمارستان شماره ۱، یک تخلف انتظامی است و منجر به محکومیت انتظامی در نظام پزشکی خواهد شد ولی قصوری صورت نگرفته است. چنانچه همان بیمار امکان دسترسی به موقع به بیمارستان دیگر را پیدا نمی کرد و به علت تأخیر در درمان مقتضی دچار عوارض یا احیاناً مرگ می شد، علاوه بر محکومیت انتظامی، قصور پزشکی صورت گرفته و همچنین بر اساس قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومان و رفع مخاطرات جانی، محکومیت کیفری نیز در انتظار پزشک اورژانس بیمارستان شماره ۱ بود.

مثال ۵: پیرمردی با سابقه بیماری دریچه ای قلب و مصرف داروهای ضد انعقادی جهت عمل فتق اینگوینال به بیمارستان آمده است. جراح بدون گرفتن شرح حال کامل و توجه به بیماری زمینه ای و داروهای مصرفی و مشکل انعقادی بیمار و

بدون انجام آزمایش‌ها لازم، اقدام به جراحی کرده و بیمار به دلیل خونریزی شدید و شوک هیپوولمیک ناشی از آن فوت می‌کند. در این مورد پزشک دچار قصور از نوع بی‌مبالاتی شده است.

مثال ۶: بیماری با درد ناحیه اپی‌گاستر به اورژانس بیمارستانی مراجعه کرده، پزشک معاینه کننده، بدون در نظر گرفتن شرایط بیمار و بدون گرفتن نوار قلب، بیمار را با تجویز داروهای گوارشی، مرخص کرده و بیمار چند ساعت پس از ترخیص به‌دنبال سکته قلبی فوت می‌کند. در این مورد هم پزشک به دلیل عدم گرفتن شرح حال کامل و معاینه دقیق، دچار قصور از نوع بی‌مبالاتی شده است.

مثال ۷: کشیدن دندان سالم به‌جای دندان معیوب، تجویز دارو با دوز اشتباهی بیش از میزان دوز درمانی، تزریق وریدی دارویی که منع مصرف وریدی دارد، تخلیه چشم سالم به‌جای چشم معیوب و یا جا گذاشتن ابزار جراحی، گاز و امثال آن در داخل شکم بیماری که تحت عمل جراحی قرار گرفته است، نمونه‌هایی از قصور از نوع بی‌احتیاطی است. مجازات قصور پزشکی، جبران خسارت وارده به‌صورت پرداخت مبلغ خسارت (دیه یا آرش) است.